

HORVÁTH ISTVÁN

„Az élőket hívom,
a holtakat elsíratom, a villámokat megtöröm...”

Viharúzó harangozás körüli
bonyodalmak Udvarhely megyében 1880-ban

The study presents the ancient practice of ringing a church's bells to temper the destruction of hail and cyclones and the force of tempests and lightning. At the end of the 19th century there was a dispute on this issue between the sub prefect of the Udvarhely county and the local priests, upon a prohibition he released concerning the ringing of the bells before a thunderstorm. The prohibition resulted in several complaints sent to the bishop of Transilvania, which were promptly answered by the office manager, and not by the bishop. We must think that with his answer the problem was solved as there are no more documents related to this conflict.

Keywords: thunder; bell ringing; sub-prefect; office manager.

Minden megkonduló harang mindaddig, míg el nem némul, felvállalja azt a hármas feladatkört, hogy *vivos voco, mortuos plango, fulgura frango* (az élőket hívom, a holtakat elsíratom, a villámokat megtöröm). „A harangok bölcsője kétségkívül Kína volt. Régészeti leletmentés során Dél-Kína Hubei tartományában a közelmúltban olyan Kr. e. 5. századi harangjáték-együttes is előkerült, amely 65 nagyobb méretű, akusztikai szempontból összehangolt harangból állt.”¹

Kezdetben a keresztény világ fenntartással viszonyult a pogány eredetű haranghasználatához. A hangzó eszközök használatbavételéhez szükség volt a kereszténység társadalmi elfogadottságára, ami Kr. u. 313-ban következett be. Első írásos bizonyítéka a harang alkalmazásának a 6. század kezdetére datálható. Fulgentius Ferrandus karthágói diakónus 515-ös

¹ VISY Zsolt: *Déli harangszó*. Budapest 2000. 28.

keltezésű levelében olvasható: „A boldog szerzetesek leg-szentebb szokása mondja ki a harangszó használatát”.²

A legkorábbi 6. századi forrásaink *signum*ról, a szerzeteseket összehívó jelről szólnak anélkül, hogy eldönthetnénk, vajon a *signum* első említései csakugyan harangra, vagy pedig másfajta jelzőeszközre vonatkoznak-e. Walahfrid értekezéséből azonban világosan kiderül, hogy ekkor a *signum* már biztosan harangot, mégpedig öntött és kovácsolt anyagú harangot jelentett.

Ami az elnevezést illeti, „a 8. században felbukkanó ófel-német *clocca* a legvalószínűbb feltételezés szerint a *clock*-ból, illetve az óír *clog*-ból származtatható. Leggyakrabban a középkori Magyarországon is a harang *campana* néven szerepelt. E terminus középkori etimológiája az ifjabb Plinius közlésére épült, amely szerint Campania tartománya már az ókorban híres volt bronzművességéről”.³

A magyar *harang* kifejezés valószínűleg török eredetű, és a török-magyar érintkezések korai, még honfoglaláskor előtti szakaszból származik.

Frankföldön a 8. század során általánosan ismert volt az a rítus, amelyet Gellone apátságának Sacramentariuma őrzött meg. A megáldás szertartása elég hosszas és „színes” volt. Ami az említett szertartásban megtalálható könyörgést illeti, természetesen benne van, hogy a harang az élőket hívja – a holtakat meg elsiratja. Fontos kihangsúlyozni, hogy a könyörgés szerves része az harang harmadik, ún. attribútumára vonatkozik: „...bárhol ez a csengő (*tintinnabulum*) megszólal, messze távozzanak az ártó erők, a kísértések árnyai, a forgószelek támadásai, a villámcsapások, a mennydörgések, az időjárások viszontagságai, a zavargások szellemei”.⁴

A harangmegáldás rítusának szerves része a harangnak krizma-olajjal való megkenése és szenteltvízzel történő lemo-

² Uo. 110.

³ Uo. 31.

⁴ Uo. 111.

sása kívül-belül. A szertartást végző főpap a harangra vonatkozóan védőszent nevét is nélkülözhetetlenül említette. A szertartás befejező aktusa volt, mikor a főpap három ütést mért a harangra az általuk nyelvnek nevezett pálcájával, s közben a harangot nevéen szólította. Majd a segédkezők a harangot fehér lenvászonba burkolták.⁵ Ez utóbbi aktus nem csupán számunkra, hanem Nagy Károly (768–814) számára is túlkapásnak minősült. A király 789-ben eltiltotta a harangszentelést, ezzel a megindokolással: „Ut cloccas non baptisent.” Ez a tilalom azonban csak a túlzásokra vonatkozott, az áldás rítusát nem érintette.⁶

VIII. Kelemen pápa 1592-ben megjelentetett *Pontificale Romanum*-ban a harangszentelés rítusát is rögzíti.

A harangmegáldás a Gyulafehérvári Római Katolikus Egyházmegyében jelenleg – terjedelmesebb szertartással – szentmise keretében végzendő. Ennek része a következő könyörgés: „+! Fogadd ezzel az áldással ezt az új harangot, amelyet neked szentelünk, és add, hogy híveid, akik szavát hallják, szívüket hozzád emeljék és osztozzanak testvéreik örömében és gyászában, a templomba siessenek, ahol Krisztus jelenlétét megtapasztalják, igédet hallgatják, és kéréseiket eléd tárják. Krisztus, a mi Urunk által. Ámen”.⁷ Az idézett könyörgés nem tesz említést a harang vihart megtörő hatásáról. Ellenben van egy rövidebb szertartás arra az esetre, ha a harang megáldását nem püspök végzi. Ez a könyörgés egyértelműen hangsúlyozza, illetve kéri Istentől: „Könyörögjünk. Istenünk, te törvényadó szent szolgálodnak, Mózesnek megparancsoltad, hogy ezüst harsonákat készíttessen, hogy míg a papok az áldozatbemutató idejét jelezve azokat zengetik, a nép a kellemes hangok figyelmeztető szavától imádásodra felkészüljön és az áldozatbemutatóra egybegyűljön. Add, kérünk, hogy ez a szentegyházunk számára készült harang alázatos szolgálatunk által megszentel-

⁵ Vö. uo. 116.

⁶ Vö. VISY Zsolt: *Déli harangszó*. Budapest 2000. 113.

⁷ *Szentelések és áldások a Rituale Romanum alapján*. Budapest é. n. 17.

lődjék. Kondulása és szólása hívja a benned hívőket a szent-egyházba és az örök jutalomra. Amikor kedves hangja a népek fülét megéri, növekedjék hitük buzgósága, távozzék az ellenség mindén ártó cselvetése. *Szűnjék meg a jégeső és a vihar, a mennydörgés és égiháború, hatalmas jobbod törje meg a levegőég minden ártó erejét. Ha meghallják zengő szavát, rettegve fussanak e harangra rajzolt szent kereszt jele elől.* Ezt adja meg a mi jóságos Urunk, aki a szent kereszt fáján győzte le a halált, és uralkodik az Atya Isten dicsőségében, ugyanazon Atyával és a Szentlélekkel mindörökkön-örökké. Ámen.”⁸

Keleten később, a 9. századtól került használatba a harang. Mind a megáldás szertartása, mind a harang rendeltetésével szembeni elvárás azonos a nyugati egyházzal. Bizonyosságul szolgál Arsenie Papacioc görögkeleti teológiai szaktekintély megnyilatkozása, aki egy interjúban a harangszóról úgy nyilatkozott, mint a kedvenc melódiájáról „mely az élőkét hívja, a holtakat siratja, a felhőket elűzi”.⁹

A görögkeleti egyház harangmegáldási/ harangszentelési szertartásában is kidomborodik a harangszónak vihart elűző hatása: „... Pentru ca prin glasul sunetului lui să se potolească, să se liniștească și să se înceteze toate vânturile cele rele și furtunile, fulgerele, trăsnetele și toate ceturile cele stricătoare și văzduhurile cele vătămătoare, domnului să ne rugăm”.¹⁰

⁸ *Szentelések és áldások a Rituale Romanum alapján.* Budapest é. n. 18.

⁹ „La o conferință am fost întrebat, era noapte, la Casa de Cultură, ce melodie îmi place. Și m-am temut de întrebarea asta, pentru că eu nu cunosc melodii. Dar Dumnezeu nu m-a lăsat. Și am spus: Bătaia clopotelor, care pe latinește înseamnă *vivos voco, mortuos plango, fulgura frango*, adică cheamă viii, plânge morții și alungă norii. Sunt foarte sigur că la moarte toți se vor căi că au pierdut timpul. Moartea nu vine să-i faci o cafea. Se pune marea întrebare, ce urmează? Atunci e toată lumea teologă și se va grăbi să facă ce mai poate. Totul e să pleci la timp și asta-i viața.” <http://ciprian-voicila.blogspot.com/2011/08/o-noua-aparitie-la-editura-areopag.html>

¹⁰ *Molitfelnic.* București 1992. 607.

A 19. századvég harangozással kapcsolatos vitái Udvarhely megyében

Az Úr 1880. évében történt, hogy Udvarhely megye alispánja, Dr. Török Albert, gondolt egy merészre, és önkényes rendeletével meg akarta szüntetni a vihart előző harangozást. Rendeletének keltezése: *Udvarhely, 4785/1880. június 14.* Címzett: *Tekintetes Szolgabíró Úr, Helyt.* A rendelet kategorikus, kioktató hangnemű, hatalomfitogtató. A bevezetőjében két tragikus esetet említ (Lövete, Derzs), ahol a harangozókat villám sújtotta harangozás közben. A válaszadók közül senki nem cáfolja e két tragédiát, tehát biztosan bekövetkeztek. Ezen esetek ecsetelése után az alispán ellentmondást nem tűrő stílusban fogalmaz: „Minthogy ezen babonás szokás semmi alappal nem bír”.¹¹ A folytatásban a rendelkező tudományoskodik, vagy egyenesen tudálékoskodik: „A természettudomány tapasztalatai és elvébe ütközik azon téves felfogás, hogy a harangozás az erős időt, jeget eltávolítja”.¹² A folytatásban jön a harangozás eltiltása, illetve a parancs megszegőinek a büntetés kilátásba helyezése. Rendőri büntetés vár azokra, akik nem engedelmessé válnak. A lista hosszú, engedelmessé válni kötelesek: „lelkészek, egyházi szolgák, kántorok, tanítók, harangozók vagy más vallásos hívek”.¹³ Ami a rendelkezés további sorsát illeti, Szentkirályi névre hallgató szolgabíró viszonylag késve, de szolgálalkúen, jöttányit sem változtatva a szövegen, továbbítja a közjegyzőknek az alispáni döntést, akik a plébánosoknak kézbesítik azt.¹⁴

Érdekes kérdés: hogyan reagáltak a plébánosok, illetve a hívek a rendeletre? Csupán két plébános emel kifogást folyamodványában az alispán rendelkezése ellen. Kronológiai-

¹¹ GyÉL. 744.

¹² Uo.

¹³ Uo.

¹⁴ GyÉL. 744. 4113/1880.

lag elsőként a korondi katolikus pap, Fazekas Pál¹⁵ ragad tollat. Teszi ezt az említett esztendő július 9-én.¹⁶ Fazekas Pál iratának első mondatában mindjárt a lényegre tapint: „Az Udvarhely megyei Alispán Úr június 14-én 4785. szám alatt az erős idő s zivatar ellen való harangozást szigorú büntetés mellett beszüntetni parancsolja...” Így panaszkodik segélykérően püspökének az említett lelkipásztor, aki természetesen híveit maga mögött tudja: „Alighogy híveimmel ahhoz tartás végett közlém, azonnal a legnagyobb kifakadásokban törtek ki: Hogy nekik a harangozásban az alispán nem parancsol – ahol harangot öntött, ott rendelkezék – nem az övé a harang – az eső eleibe való harangozást még az apjuk apja rendelte el, nem pedig ők, de nekik nem parancsol az alispán, mert nem püspök stb. Mondottak olyat is, mit az illem nem engedi ide írni”.¹⁷

A felterjesztés záradékában az említett lelkipásztor jelzi, hogy az alispán rendeletét teljes terjedelmében mellékeli. Záradékban hódolattal kéri a megyéspüspökét, hogy – főpásztori tekintélyét latba vetve – csillapítaná le híveinek felzaklatott kedélyállapotát, „annál is inkább, mivel itt Korondon, ezen jó szokás mindig gyakorlatban volt és ha megszüntetődnek, igen sok botránynak lenne előidézője”.¹⁸

A másik segélykérő levelet id. Varga Ferenc,¹⁹ székelykeresztúri katolikus lelkipásztor küldi Károlyfehérvárra (a mostani Gyulafehérvár). Az említett lelkész név szerint vádolja be a szolgabíró (Szentkirályi Árpád). A parancs szerint a falubírók felhatalmazást nyernek, hogy „felettünk felügyeleti jogot gyakorolhassanak”²⁰ – panaszkodik Varga Ferenc.²¹ Az

¹⁵ FERENCZI Sándor: *A Gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye történeti papi névtára*. Budapest – Kolozsvár 2009. 237.

¹⁶ GyÉL. 744. 4113/1880. július 19.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Uo.

¹⁹ FERENCZI Sándor: *A Gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye történeti papi névtára*. Budapest – Kolozsvár 2009. 438.

²⁰ Uo.

²¹ GyÉL. 744. 34/1880. augusztus 10.

aggódó plébános négy pontban foglalja össze gondolatait, és ez által próbálja logikus érveléssel a régi szokást – a harangozást – gyakorlatban megőrizni: 1.) Bevezetőjében általánosnak nevezi a katolikus híveknek a szokásos harangozásról való hitét. A szolgabíróra rápirítva hangsúlyozza, hogy az iskolás gyermekek is tudják, hogy a harangozás által vihart megelőzően imára buzdíttatunk. 2.) A levélíró rámutat, hogy a harangozás a vihart megelőző időpontban történik, nem akkor, amikor az erős idő már tombol. 3.) Pörén kimondja, hogy mi a célja a szolgabírónak e megszorító intézkedéssel, akinek felekezeti hovatartozását, unitárius mivoltát is aláhúzza. Hiúságát nevezi az általános felháborodást kiváltó, vehemens szolgabírói törekvésnek. A következőkben mókásan jegyzi meg a lelkész, hogy „a hitehagyott Daraghy Mihály csűrére is lesújtott a villám, jóllehet nem harangozott benne.” 4.) A levél gyenge pontja a szerző információhiánya. Erre enged utalni a következő levélrészlet: „Mínthogy ezen rendeletben említett szolgabíró se alispáni, se törvényhatósági, se miniszteri rendeletre nem hivatkozik”.²² Lévén, hogy a levél későbbi keltezésű, mint az előbbi, már-már vétkes mulasztása Varga Ferencnek, hogy nincs tudomása arról, hogy az alispán agyából pattant ki e rendelet, tehát ő áll az ügy mögött, mint értelmi szerző. Levélének befejezéseként immáron másodízben történik említés a szolgabíró unitárius mivoltáról. A tiltó rendelkezés motivációjaként valószínűsíthető a felekezeti különbözőségből fakadó ellenszenv, annál is inkább, mivel más katolikus megnyilvánulások (Úrnapi körmenet, harangozás Dicsőségre, Úrfelmutatásra, kivonulásra stb.) alkalmával is történtek atrocitások Erdély vallásilag vegyes vidékein. Az igazság kedvéért ide kívánkozik az ellenpélda is: pl. Székelykálban az '50-es évek végén, '60-as évek elején, amikor a harangozó terményben kapott javadalmazást, a protestáns hívek is (kálvinista, unitárius) adakoztak,

²² Uo.

hogy szóljon a katolikus, megáldott harang, hadd űzze el a közelgő vihart.²³

Károlyfehérvárról az egyházmegyei hivatal válasza szeptember 3-i keltezéssel, 2193/1880-as iktatószámmal érkezett Udvarhelyre. Címzett: Dr. Török Albert, Udvarhely megye alispánja. Azt csak találgatni tudjuk, hogy miért nem a püspök válaszolt, talán megrokkant egészségi állapota miatt, vagy netán rangján alulinak tartotta, hogy az alispánnal perlekedjen egyházi ügyben. ...Vagy tudván tudta a püspök, hogy egy ilyen ősi népi hagyományt egy tollvonással amúgy sem tud hatályon kívül helyezni. Tény, hogy a válaszlevél szerkesztője az akkori irodaigazgató – Kolosi Antal.²⁴ A leirat első részében a Károlyfehérvárra beérkezett információkat ismétli meg, majd megütkezésének ad hangot, amikor a kilátásba helyezett megtorló intézkedésekről tudomást szerez. Barátságos hangnemben folytatja: „Hiszen az ember természetében gyökerezik azon vallásos érzület, hogy midőn nagy veszély fenyeget, ennek eltávolítására az Istenhez folyamodjunk”.²⁵ A továbbiakban hangnemet változtat, vallásos öntudattal hangoztatja: „Minden katolikus iskolás gyermek is tudja, hogy viharos idő közeledtével templomainkban a harangozás nem azért történik, hogy az erős időt, jeget eltávolítsa, hanem hogy azáltal a hívek a közelgő vészre figyelmezzenek és annak elhárítására imádkozásra fölbiztassanak”.²⁶ A folytatásban már-már önérzetesebb hangnemre vált: „Ismerjük mi is a természet törvényeit, ismerik a lelkészek és harangozók is, és soha nem harangoznak, midőn az erős idők a harangok felett állnak, hanem midőn az a láthatáron feltűnik és a távolból közeledik. Egyébiránt a villám útjának a harangozás betiltásával sem lehet gátat vetni. A befejezéshez közeledve némi iróniát is megenged

²³ Dr. Marton József közlése alapján.

²⁴ FERENCZI Sándor: *A Gyulafehérvári (Erdélyi) Főegyházmegye történeti papi névtára*. Budapest – Kolozsvár 2009. 301.

²⁵ GyÉL. 744. 34/1880. augusztus 10.

²⁶ Uo.

magának az irodaigazgató: „Ezen észrevételeket szükségesnek tartottam Méltóságod fönnebbi rendelete dogmatika-physicali érveléseire megtenni, kérvén méltóságodat, hogy észrevételeimet megszívlelni méltóztassék”.²⁷

A befejező passzus egyenesen kijózanító, rendreutasító: „...és ha egyházi ügyekre, ténykedésekre vonatkozó intézkedések lennének a megyei törvényhatóság részéről, azokat az illető lelkészekkel a püspöki hatóság útján tudatni méltóztassék. Ezen utat követi maga a m. Kir. Minisztérium is”.²⁸

A levéltár nem őriz további fejleményeket a fenti polémiáról, mely arra enged következtetni, hogy az irodaigazgató válaszával a kedélyek lecsillapodtak, a probléma megoldódott.

²⁷ Uo.

²⁸ Uo.

Marton József–Oláh Zoltán–Kovács F. Zsolt:
Itt vagyok, engem küldj! Tanulmányok a
papságról

Szent István Társulat–Verebum, Budapest–
Kolozsvár 2010

XVI. Benedek pápa a 2009. június 19.–2010.
június 19. közti időszakra meghirdette a
papság évét. A pápa kezdeményezéséhez
az egyetemes egyház minden részében
különbféle rendezvények tartásával,
körlevelek, könyvek kiadásával igyekeztek
csatlakozni. A Gyulafehérvári Római
Katolikus Hittudományi Főiskola tanári kara
2010. április 29.–május 2. között *Érvek a*

papságért címen nemzetközi tudományos konferenciát szervezett Rómából,
Budapestről, Győrből, Szegedről érkezett püspökök, teológiai tanárok,
valamint a Gyulafehérváron és Kolozsváron tanító római katolikus teológiai
tanárok részvételével. A konferencia nagy érdeklődést keltett. A résztvevők,
a hallgatóság megfogalmazta azt az igényt, hogy az elhangzott előadásokat
szeretnék újraolvasni, átelmélni. Erre az igényre válaszként született meg
ez a kötet.

Zenon Grocholewsky bíboros, a vatikáni Nevelésügyi Kongregáció prefektusa
írja a kötetben olvasható tanulmányában: „Figyelmesnek kell lennünk, hogy
ne vetítsük ki a »Krisztust, a főt megjeleníteni« kifejezést pusztán csak a
papa, a presbiterre vagy a püspökre, fölemelve őket a keresztény közösség
fölé. A pap nem közvetítő Isten és a közösség között, hanem *szolgája* annak, és
az egyedüli közvetítőnek, Krisztusnak. Szolgálatát nem csupán a közösségen
belül fejtí ki, hanem annak *szolgálatában*. S annak a „hatalomnak”, amelyet
a szentelés ad a püspöknek és a papnak – mindegyiknek a saját fokozata
szerint –, hogy Krisztusnak, a főnek személyében – *in persona Christi capitis*
– prédikáljon, megszentelje és vezesse Isten népét, az egyetlen célja az, hogy
hirdesse és közvetítse a Krisztus által létrehozott üdvösséget, és ezáltal építse
a közösséget. Ez az igazi nagysága és egyben a nagy felelőssége minden
papnak.”

A szerkesztők reménye, hogy a kötet erősíteni fogja a papokat és a híveket
hivatásukban; a papok még jobban rádöbbennek az egyházban betöltött
szerepük jelentőségére, és a keresztségben és a bérálás szentségében
részessült hívek pedig az általános papságukból következő feladatokra.